

SINIF BİLİNCİNE İLK ADIM: “ENFORMEL” GRUPLAR/ÖRGÜTLER*

Yüksel AKKAYA**

Kapitalist bir toplumda emek ile sermaye arasındaki fark kendisini ilk kez çıkar çatışmaları ile şekillendirir. Bu çıkar çatışmasında işçiler sınıf olarak sermaye cephesinden ayrı olduklarını fark ederler ki, sınıf olmanın da, sınıf bilincine ulaşmanın da temellerini atarlar. Çıkar çatışmalarının mayalandığı ilk yerler ise işyerlerindeki “enformel” grup¹ olarak adlandırılan küçük gruplaşmalardır, ki, bunlar emeğin sömürüsüne çeşitli şekillerdeki karşı koyuşları, direnişleri, üzerlerinde kurulmak istenen iktidara karşı gösterdikleri mücadelelerin inşa edildiği görünmeyen alanlardır. Ne var ki, sendikacıların, işçi sınıfı adına siyaset yapanların görmediği bu alan, sermayenin ve onun adına araştırma yapan sosyologların, psikologların, yönetim bilimcilerin üzerine en çok çalıştığı alandır. Sınıf mücadelesinde ve işçi hareketinde oldukça önemli yeri olan bu “enformel” örgütün direnişini kırmak için büyük çaba veren sermaye cephesi, ne yazık ki her seferinde yeni bir yöntem, araç geliştirmesine rağmen, yaklaşık yüzyıllık mücadelesinde her seferinde düş kırıklığına uğramış, yeni arayışlar içine girmiştir. Denilebilir ki Hawthorne Araştırmalarından Toplam Kalite Yönetimine kadar ki yaklaşık yüz yıllık arayışlar, işçilerin işyerlerinde bazen bilinçli olarak, bazen kendiliğinden ama farkında olmadan oluşturdukları bu enformel örgütlenmenin temelini oluşturan grupları, direnç merkezlerini “çöktürmektir”. Kuşkusuz, buradaki temel amaç işletme hedefleri ile tüm çalışanların hedeflerini örtüşürmektir, bir başka ifade ile

* Bu yazı daha önce Epos Yayınları’ndan çıkan Sendikal Kriz ve Sendikal Arayışlar (der. F. Sazak) kitabında yer alan “İşçi Hareketinin ve Örgütlenmenin İhmal Edilen Alanı veya Bir İmkan Olarak ‘Enformel’ Gruplar/Örgütler” başlıklı yazının kısaltılmış ve uyarlanmış halidir.

** Prof. Dr., Gazi Üniversitesi

1 Enformel grup; biçimsel olmayan grup, gayr-i resmî grup gibi farklı adlarla da tanımlanmaktadır.

işçilere işletmenin hedeflerini kabul ettirip, çalışmalarını da bu amaca ulaşmak için yoğunlaştırmaktır. Verimliliği, üretimi artırmak adı verilen bu süreç, kuşkusuz işçiler açısından, sömürüyü arttırmaktan başka anlam taşımamaktadır. Sınıf olmanın ilk kez farkına varıldığı, sınıf bilinci edinmede ilk deneyimlerin yaşandığı, mayalandığı yerlerden biri olma özelliğine sahip olan bu işyerlerindeki direniş merkezleri, ne yazık ki neredeyse hiç dikkate alınmamıştır. Oysa, sermaye cephesinin işçi üzerinde kurmak istediği iktidar ve bunun birer parçası olan denetim ve gözetime yönelik direnç ve mücadele tam da bu enformel örgütlenmelerde başlar, bu gruplarda ise, zaman zaman halka halka yayılarak işletmeyi kuşatır. Zira, bu kendinde bilincin, kendinde direnişe yöneldiği bir ân olmakla birlikte, kendinde sınıf olmanın da ilk ayağını oluşturur ve bir birikimin en önemli kaynağıdır. Farkında olarak ya da olmayarak bu enformel örgütler/gruplar kapitalist çalışma tarzına, emek ve üretim süreçlerine karşı koyarlar. Bu, emekçilerin mayasında bir direnç geleneğinin olduğunun bir göstergesi olarak da kabul edilebilir. Yaklaşık yüz yıllık direnç geleneği ve her seferinde üretilen yönetim tekniklerini boşa çıkarma, bu geleneğin ve mayanın sağlamlığının ve tutarlığının bir göstergesi de olarak dikkate alınmaya değerdir. Bu nedenle, psikologların, sosyologların, işletme yöneticilerinin enformel grup olarak adlandırdıkları bu (enformel) örgütler, sadece onlara bırakılmayacak kadar önemlidir, sendikaların mutlaka dikkate alması gereken örgütlenmenin ilk mayalandığı bereketli alanlardır.

19. yüzyıl gözetleme ve denetleme sistemini hemen kuramayan sermaye cephesinin nitelikli işçilerle iktidarı paylaşmaya rıza gösterdiği bir zoraki dönem olarak da kabul edilebilir, kuşkusuz bu iktidar mücadelesi işçilere ayrı bir sınıf olduklarını; bu nedenle bir başka bilince, işçi sınıfının bilincine sahip olmaları gerektiğini de gösterir. Kısacası, bu basit bir iktidar savaşı olmayıp, sınıfsal ayrışmanın farkına varışların da sürecidir. Ancak, makineleşmeyle, özellikle de fabrika ile birlikte nitelikli işçinin yerine, kadın ve çocuklardan da oluşan niteliksiz işçilerin çalıştırılması bu zoraki ittifakı bozmuş, sermaye cephesinin kendi iktidarını kurma isteğini yerine getirmesinin olanaklarını yaratmıştır. Fabrika ve fabrikadaki üretim süreci enformel grubun/örgütün daha belirgin olarak ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Makineleşme ile birlikte çalışma yaşamına atılan pek çok niteliksiz işçi fabrikalarda zamanla karşılaştıkları çeşitli sorunlara karşı savunma mekanizmaları geliştirirken bazen farkında olarak bazen olmayarak çeşitli büyüklüklerde enformel gruplar/örgütler oluşturmaya başlamış, emek ile sermaye arasındaki sınıf çelişkilerini görmeğe başlamışlardır. Emek ile sermaye arasındaki iktidar mücadelesinin sınıfsal, örgütsel düzeyden işyerindeki bu enformel grup/örgüt

düzeyine inmesi gecikmemiştir. Ancak, sermayenin enformel grubu/örgütü açığa çıkarması ve bunu etkisiz kılma çabası da...

Enformel grup/örgüt, örgüt sosyolojisi, örgüt psikolojisi, yönetim ve organizasyon, organizasyonlarda davranış gibi çeşitli derslerde ve bu derslerin okutulduğu kaynak kitaplarda, sermaye cephesinin gözü ile değerlendirilir ve yapılan çözümlenelerde de aynı dil kullanılır. Bu derslerin ve ders kitaplarının dili ve mimari kurgusu oldukça "inedir". Ne var ki, bu "ince" dil ve mimari kurgu, bu disiplinlerin gerçek amacını gizlemez, tersten bir okuma ile madalyonun öbür yüzünü çok net olarak gösterir. Genellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) yaklaşımının ve dilinin bir aktarımı ve tercümesi olan bu dersler ve ders kitapları, bize sermaye cephesine eklenmenin düzeyini de gösterir. Sınıflardan, sınıflar arasındaki çıkar çatışmasının varlığından söz etmekten özenle kaçınan bu yaklaşımda, sınıfsal çatışma yerine örgütsel çatışma ve örgütsel çatışmanın yönetiminden söz edilir. Ancak buradaki örgütsel çatışma "verimliliği engelleyen, doğal olmayan ve kontrol edilmesi ve değiştirilmesi gereken bir davranış sapması"ndan başka bir şey değildir.² Ancak, çok daha eski tarihli ve ABD eksenli olmayan "Endüstriyel Psikolojinin Elkitabı"ndaki bir başka yaklaşım, bize gerçeği göstermekte sakınca görmez. Sendika, toplu pazarlık ve grev gibi emek ile sermaye arasındaki çatışmayı ele alan bölümden sonra işletmedeki küçük karşıtlıkları anlatır.³ Ne "sosyal barış" yaklaşımının ne de "iş barışı" yaklaşımının enformel grubun/örgütün işyerinde giriştiği mücadeleyi önleyemeyeceğini kabul eder. Buna rağmen, verimlilik için bu grupların mutlaka önemsenmesi gerektiğini dile getirir. Kuşkusuz işyerindeki bu küçük karşıtlıklar ve mücadelelerden önce işçiler üzerinde bir başka iktidar denemesine girilir. F. W. Taylor'un adı ile özdeşleştirilen Taylorizmde işçinin kimliğine, kişiliğine önem verilmez, o üretim sürecinin mekanik bir parçası olarak algılanır, bu nedenle mekanik, mühendislik teknikleri ön plana çıkar. Ama burada da enformel grup/örgüt farklı bir şekilde tespit edilir. F. W. Taylor ile özdeşleştirilmiş olan Taylorizme göre işçiler, az çalışma ve tembellik eğilimi içindedir, bunlar şâyet standartlaştırılmış iş yöntemleri, ehliyet, yetenek ve kapasitelere göre iş dağıtımı gibi, kısaca işlerin yönetimin belirlediği yöntem çerçevesinde yapılmasını benimserlerse iş verimliliği artacaktır. 1911 yılında yazdığı "Bilimsel Yönetimin İlkeleri" broşürü ile Taylor, açıkça olmasa da üstü örtük bir şekil-

2 N. Genç, Yönetim ve Organizasyon (Çağdaş Sistemler ve Yaklaşımlar), Seçkin Yayıncılık, Ank. 2004, s. 252a.

3 P. Muller-P. Silberer, L'Homme en Situation Industrielle (Manuel de Psychologie Industrielle), Payot, Paris, 1968.

de işyerlerinde işletme normlarına direnen, amaçları ile bütünleşmeyen işçi gruplarından söz eder. Üstü örtüklük, açıkça grup tanımlaması yerine, bunun tek tek işçilerce yapılmadığını ileri sürmesinden kaynaklanır. Aslında, bu bir başka şekilde emek ile sermaye arasındaki çıkar çatışmasına işaretir ve işçilerin bunun farkında olduğunun itirafıdır. Taylor'un attığı bu adımı, Elton Mayo ve ekibi, Western Elektrik Şirketi'nin Hawthorne işletmesindeki araştırmaları ile yaklaşık yirmi yıl sonra daha ileriye taşırlar. Zira artık gözler, işçilerin işletme içindeki davranışlarına çevrilmiştir.⁴ Verimliği önleyen sıır çözülmeye çalışılırken, enformel grup/örgüt de fark edilecektir, ama sadece fark edilecek, tam anlaşılmayacaktır. Çünkü, bu araştırmalar enformel grup/örgütten çok kendilerinin oluşturduğu "yapay" gruplar üzerinde yapılmakta idi. Aslında, enformel grup/örgüt Hawthorne araştırmalarının "Tel bağlama gözlem odası"ndaki "deney"de kendisini ele vermişti! Buradaki işçiler, gözlemciye rağmen, şirketin uygun görmediği davranışlarda bulunmaktan çekinmiyor, açık bir şekilde üretimi sınırlamaya girişiyor, yüksek ücret önerilmesine rağmen üretimi kendilerince uygun bir düzeyde tutup, artırmıyorlardı. Grubun belirlediği üretim düzeyinin üstünde ya da altında çalışanları çeşitli şekillerde cezalandırarak, üretimi grubun belirlediği normda tutmaya çalışıyorlardı. Üretim kayıtlarını değiştirerek, her işçinin aşağı yukarı aynı miktarda, birbirine yakın günlük üretimde bulunduğunu not etmişlerdir.⁵

Enformel grubun tam açığa çıkarılması için 1940'lı yılları beklemek gerekecekti. L. Coch ve J. R. P French "informel sosyal gruplardaki işçilerin, müessesenin çalışma metodlarında yaptığı yeniliklere direnmek maksadıyla verimlerini azalttıklarını ve birlik hisleri daha kuvvetli olan grupların da yeniliğe karşı gelen üyeleri daha çok desteklediklerini ortaya çıkarmışlardır."⁶ E. W. Bakke de 1950'li yıllarda yayınlanan çalışmalarında enformel örgüt üzerine ihmal edilmeyecek bir araştırma yapmıştır.⁷ Denilebilir ki 1950'li yıllar, emek ile sermaye arasındaki mücadelenin sürdüğü işyerlerindeki gizli örgütlerin açığa çıkarıldığı ve bunlara yönelik araştırmaların yapıldığı yıllardır. Kuşkusuz, keşfedilmiş olan bu gizli örgütü, enformel grubu/örgütü etkisiz kılmak ve üzerinde egemenlik kurmak için.

4 A. Baransel, Çağdaş Yönetim Düşüncesinin Evrimi (Klasik ve Neo-Klasik Yönetim ve Örgüt Teorileri), Cilt 1, Avcıyol Basım Yayın, İst. 1993.

5 T. Dereli, Organizasyonlarda Davranış, İÜ İktisat Fakültesi Yayını, İst. 1976, s. 56.

6 A. S. Tannenbaum, İşletmede Sosyal Psikoloji, Çev. N. Sağtör, MEB Yayını, tarihsiz, s. 66.

7 E.W. Bakke, Bonds of Organization: A Appraisal of Corporate Human Relations, Harper and Row Publishers, N.Y., 1950; E. W. Bakke, The Fusion Process, Labor and Management Center, Yale University, Conn., 1953.

Üretimi ve verimliliği artırmak için işletme tarafından kurulan grupların, gözeticilere rağmen zamanla işletme çıkarları ve amaçları ile örtüşmeyen bir gruba dönüşmesi, hatta işletmenin amaçlarına aykırı nitelik kazanması, grubun normlarına uymayanlara yaptırımlarda bulunması, üyeler arasında rekâbeti önlemesi, grup birliği ve dayanışmasını güçlendirmesi yeni arayışlara yol açmıştır. Daha yüksek ücret önerisinin bile ikna edemediği ve bir tür mini-sendikal özellik taşıyan bu grupların daha üretken ve verimli olarak çalıştırılması, işletmenin amaçları ve çıkarları ile bütünleştirilmesi için kurulacak iktidarda bu kez zor yerine iknaya, demokratik temsile, yani endüstriyel demokrasiye başvuruldu.

Sermaye cephesi, önce uzun işçileştirme, sonra işçileşenleri çalıştırmada, onları daha üretken ve verimli kılmada zorun rolünü yitirmeye başladığını fark etmiş gibidir. Bu nedenle, bu kez zor yerine, iktidarını sürdürebileceği bir rıza üzerinden hareket etmeye karar vermiştir. Bu rızayı hem işçi örgütleri ve sendikalar aracılığı ile hem de işyerindeki enformel gruplar ile yerine getirmek için bir kez daha çabalarını yoğunlaştırmıştır. Bir tür mikro-korporatizm olarak da tanımlanabilecek bu ilişkide sermaye cephesi için önemli olan işçilerin direncini kırmak daha üretken ve verimli çalıştırmaktır. Bir başka anlatımla onları işletme hedefleri ve politikaları ile bütünleştirmektir. Endüstriyel demokrasi, katılımcılık adı altında üretimi ve verimliliği artırmada başvurulan yeni bir yöntemdir. Özellikle enformel grupların boşa çıkardığı eski yöntemler, bu kez rızaya dayalı bir yaklaşımı zorunlu kılmıştır.⁸

“Beşeri İlişkiler Okulu”nun iki kanadından ortodoks olanlar, iktidarın ellerinden kayacağı kaygısı ile endüstriyel demokrasiye sıcak bakmazken, Chicago Okulu, hem sendikaların hem de enformel grupların/örgütlerin gerçek anlamda sembolik bir öz taşısa da “yönetime katılmasını”, üretimi ve verimliliği arttıracığı, işçiler ile işletme amaçlarının bütünleşeceği düşüncesi ile “önemser”. Zor ile kurulamayan iktidar ve çözülemeyen enformel grup, belki de “sevgi” ile, rızası alınarak çözülebilirdi, denemekte sakınca yoktu! Böylece, Chicago Okulu ve izleyicileri, sendika ve enformel grup/örgüt gerçeğini kabul etmiş, onları fabrikanın sosyal sisteminin bir parçası olarak görmüşlerdir. Bu yaklaşıma göre, işletme yönetimleri sendika müdahalesine karşı direnmeyi bırakmalı; fabrika sorunlarını

8 Endüstriyel demokrasinin araçlarından biri olan sosyal diyaloga en çok işverenlerin sahip çıkması, ILO ve ETUC tarafından kurumsallaştırılmaya çalışılması bu açıdan oldukça anlamlıdır. Sosyal diyaloga açık sendikaların yaşadıkları ile buna direnen işyerlerindeki enformel grupların yaşadıkları da bir başka deneyim olarak emek mücadelesinde ve tarihinde daha şimdiden yerini almış bulunmaktadır.

çözmede ortak çalışma ve katılım için sendikayı ikna ederek ve inisiyatif olarak daha olumlu bir rol oynamalıdır. Bunun için de resmî prosedürler yerine, beşeri ilişkilerin tekniklerinden yararlanılmalıdır. Güvensizlik ve düşmanlık duygularının emek cephesindekilere yansıtılmaması bu süreçte çok önemlidir.⁹

1930'lu yıllarda işletmelerde grupları, 1940'lı yılları enformel grupları keşfederek geçiren sermaye cephesi ve araştırmacıları, emek ile sermaye arasındaki iktidar mücadelesinin zora dayalı tıkanıklığını aşmak için bu kez 1950'li yıllarda endüstriyel demokrasiyi keşfederek, devreye soktu. Sonuçlarının ise sendikaların bu gün içine girmiş olduğu krize bakıldığında oldukça etkili olduğunu söylemek mümkündür. Sendikaların işletme amaçları ile bütünleştikleri, istihdam güvencesi ve bir parça daha yüksek ücret karşılığında daha yüksek üretkenlik ve verimli çalışmayı taahhüt ettikleri bu süreçte, emekçiler bir kez daha enformel gruplar/örgütler aracılığı ile bu yüksek sömürü isteğine direnmeye çalışmışlardır. Kısa bir yalpalama döneminden sonra, fethedilmek üzere olan kalelerini yeniden tahkim etmeye yönelmişlerdir, zaman zaman sendikaları da dışlayarak. Zira, bu gruplar, literatürdeki şu söylemin anlamsızlığını yaşayarak görmüşler, emek ile sermaye arasındaki çıkar farklılığını günlük iş yaşamlarında test ederek bir kez daha teyit etmişlerdir: "Endüstriyel demokrasi, geleneksel örgüt ve yönetim felsefesinin işgörenler üzerinde yarattığı olumsuz etkileri azaltmak, siyasal demokrasinin uygulama alanını endüstri işletmelerini de içerecek biçimde genişletmek ve işçilere çalıştıkları örgütlerin yönetimine katılma olanağını sağlamak amacıyla geliştirilmiş çağdaş yönetim düşüncelerinden biridir."¹⁰ Birer direniş merkezi ve sınıf olmanın farkına varışın ilk eşiği olan işyeri komiteleri, işyeri konseyleri ve benzeri örgütlenmeler bu dönem resmîleştirilmiş ve açığa çıkarılmış enformel grup ve örgütlerin ötesinde oluşumlar olarak değerlendirilmelidir. Özellikle Almanya ve Fransa gibi ülkelerdeki bu komite ve konseyler bir parça enformel grup ve örgüt özelliği taşıyıcılar da daha çok işbirliğine açık, korporatist sendikaların işyerlerindeki uzantıları olmuştur. Ancak, işçi sınıfı tarihsel sezgisi ile bunlara karşı temkinli olmayı da bir kenara bırakmamıştır.

İşçiler çalıştıkları işyerlerindeki endüstriyel demokrasi ve yönetime katılma uygulamalarında ücretlerin, kârların tartışma konusu edilmediğini, üretkenlik ve verimlilikle ilgili sorunların sürekli gündemde tutulduğunu önce sezgisel olarak, sonra da yaşayarak görmüşlerdir. Kuşkusuz, kısa bir işçilik deneyimi de olsa her işçide birikmiş bir tarihsel sınıfsal düşünme deneyimi de bulunmaktadır. Sendika-

9 N. P. Mouzelis, *Örgüt ve Bürokrasi*, Çev. H. B. Akın, Çizgi Kitabevi, Konya, 2003, s. 120.

10 İ. A. Dicle, *Endüstriyel Demokrasi ve Yönetime Katılma*, ODTÜ Yayını, Ankara, 1980, s. 1.

ların uzun süre içine girdikleri bu korporatist ilişki, işçilerin sendikalara olan güvenini sarsarken, işyerlerindeki enformel grupları/örgütleri bir kez daha sığınacak kalelere dönüştürmüştür. 1980'li yıllarda yaşananlar bu durumun somut göstergesinden başka bir şey değildir. Böylece geçici olarak kalelerini içten fethe yönelen sermaye cephesinin manevralarına rıza gösteren işçi sınıfı, gecikmeli de olsa, bu aymazlığından uyanarak, kalesini yeniden tahkim etmeye yönelmiştir. Kuşkusuz bu kapanış ve direniş, sermaye cephesini yeni arayışlara itecektir.

20. yüzyılın sonu, 21. yüzyılın başlangıcı "dar" pazarlara yönelik, "kitle üretimi" ve "kitle tüketiminin" bittiği bir rekâbete tanıklık eder. Herkesin her malın tüketicisi olarak görülmediği bu zaman diliminde, mallar ve hizmetler belirli bir gelire sahip olan kesimlere yönelik üretilir. Böyle olduğu için de yıkıcı bir rekâbetin gereği kimliksiz, kişiliksiz, tüketici olarak değerlendirilmeyecek, üretim süreçlerinin ensesi olmuş bir işçiye ihtiyaç vardır. Herkesin tüketici olmadığı yerde herkesin istihdam edilmesi de gerekmemektedir. İşsizliğin kronikleştiği, yeterli geliri sunmayan kısmî çalışmaların yaygınlaştığı bu zaman diliminde sendikalara da ihtiyaç olmadığı gösterilmişse, yine tarihsel bir miras olarak işçilerin sığınacağı kale olarak geriye enformel gruplar/örgütler kalmaktadır. Bu kez sendika ve gruplar üzerinden değil tek tek işçiler üzerinden iktidar arayışına girer sermaye cephesi. Belki de işçi sınıfının tarihsel olarak karşılaştığı en tehlikeli ve en zorlu süreçtir bu. Kuşkusuz, alınının akı ile bir kez daha bir sınavdan başarı ile çıkıp çıkamayacağı süreç!..

İşsizlik tehdidi altında teslim alınmaya çalışılan işçiler, tarihlerinin en korkulu, en kaygılı ve geleceklerinin belirsizlik içinde olduğu bir dönemle karşı karşıyadırlar. Öyle ki, Dünya Bankası bile sendikalara sahip çıkmak zorunda kalmıştır. Zira, mevcut sendikal yapılar tam da sermaye cephesinin istediği bir noktaya gelmiştir, emek ile sermaye arasında, sermaye lehine aracılık yapan, güçsüz kurumlara dönüşmüştür, yer yer tersi yönde rüzgarlar esse de.

Ancak sermaye cephesinin asıl iktidar araçlarını, psikologlar, sosyal psikologlar, örgüt psikologları, davranış bilimciler ve işletmeciler hem disiplin olarak hem de akademi(syen)ler olarak oluşturmaya başlar. İşçiler, sermaye cephesi ile işbirliğine açık olan ya da olmayan sendikaların görmediği bir alanda işçiler enformel grup ve örgütlerde sermaye cephesinin bu yoğun saldırısını bir kez daha göğüslemeğe çalışmaktadır. Ne var ki bu kez işi hiç de kolay değil. Bir yandan çözülen işçiler, diğer yandan işbirlikçi sendikalar ve üstüne üstlük bilim adına hareket eden akademi(syen)ler!

En eski yöntemlerden en yeni yöntemlere kadar açılan savaşta kullanılan

araçlar, motivasyon, iletişim, stres, tükenmişlik, örgüt kültürü, iş ahlakı, sosyalizasyon, öğrenme, liderlik, kişisel yetkinlik, toplam kalite yönetimi, inanç ve tutumlar, iş tatmini, işletmeye bağlılık, insan kaynakları ve benzeridir.¹¹ Bu büyük yıkım girişimi başarılı oldu mu?

Emek ile sermaye arasında yüz yılı aşan iktidar ve bunun türevi olan üretkenlik, verimlilik mücadelesinde sermaye cephesi her seferinde düş kırıklığı ile çıkmıştır. Ne yazık ki, sınıf mücadelesini en üst düzeyden en alt düzeye kadar verenler bu asıl direniş merkezini anlayamamış, buna yönelik politikalar geliştirmemiştir. Oysa, sermaye cephesinin işçileştirme süreci, işçi olarak çalıştırma süreci ve işçileri içselleştirerek teslim alma sürecindeki bütün ince politikalarına her zaman direnen işçiler adına hep en önde bu enformel grup/örgüt olarak tanımlanan kesimler olmuştur. Yılların deneyimi de göstermektedir ki, işçi sınıfının karşılaştığı krizi atlatmakta sermaye cephesinin geliştirdiği yöntem ve politikalara değil, işyerlerindeki bu ilk direniş ve örgütlenme merkezi özelliği taşıyan gruplara bakmak gerekiyor.

Bugün en büyük işletmeden en küçük işletmeye kadar her yerde daha yaygın ve sınıf bilincine kuluçkalık yapan bu kesimler hak ettiği ilgiyi bekliyor. En azından, sermaye cephesinin araştırma merkezlerinin dilini işçi sınıfı adına tersine çevirecek bir ilgiye muhtacız. Kuşkusuz, bu ilginin ilk adresi olarak kriz yaşayan sendikalar gösterilse de, sendikalar, krizin nedeni olan tutumları nedeni olarak burada başarılı olacak gibi görünmemektedir. Bu durumda sendika dışı politikalar ile bu grupları/örgütleri, sınıf mücadelesinin yeniden mayalandığı, güçlenerek daha köklü mücadelelere kaynaklık edeceği politikalar üretmek gerekmektedir. Tarihsel açıdan gelinen nokta, sendikalara rağmen sendikacılığın örgütleneceği merkezler olarak işçi sınıfının bu büyük mirasını, özenle koruduğu geleneğini işaret etmektedir. Bu nedenle çok fazla söze gerek yoktur. Basit bir örnek ile imkân ya da imkânsızlıklara yeniden bakılabilir, kuşkusuz enformel örgütün ne olup olmadığını, sendikal örgütlenme açısından taşıdığı mayayı da anlama açısından.

Aselsan'da tam da bütün psikologların, işletmecilerin, davranış bilimcilerin

11 Bu araçların üretimi ve kullanımı için bakılacak kitapların başlıkları Örgütsel Davranış, Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış, İşletmelerde Davranış, Yönetim ve Organizasyon, Örgüt Psikolojisi, Yönetim Psikolojisi, Çalışma Psikolojisi, Endüstri Psikolojisi ve benzeridir ve kitapçıların raflarında kapladığı hacim emek cephesinden emek ile ilgili araştırmaların tahmin edilmeyecek kadar üstündedir. Kuşkusuz bütün bunlar son çeyrek yüzyıl için bir tesadüf olarak kabul edilmemelidir.

tanımladığı anlamda iki üç kişilik bir grup bir yerde “büyük bir yemek boykotu olacak” diye kendi aralarında olmayan bir şeyden söz ederler, şaka olarak. Bu iki üç kişilik “enformel grubun/örgütün” olmasını diledikleri bir eyleme yönelik dilekleri, o konuşmaya şahit olan diğer işçilerce fabrikaya yayılır. İzleyen günlerde artık bir yemek boykotu yapmak kaçınılmaz, kuşkusuz görev de “söylentiyi” çıkararak gruba düşer. Umulmadık bir şekilde herkes bu yemek boykotuna katılır. Enformel grup/örgüt, bir adım daha atarak olgunlaşmış ortamı sendikal örgütlenmeye dönüştürmek ister. Başarılı bir sendikal örgütlenme gerçekleştirir. Ne yazık ki 12 Eylül, bütün zulmü ile üstlerine çöker. Ancak emek tarihine bir büyük birikim olarak yansımaz sadece, birkaç akademisyen ya da işçinin anısı olarak sözlü tarihte kalır.¹²

Bugün kimliksizleştirilmiş, karaktersizleştirilmiş işçilerin sendikalara yönelik güvensizliği anlaşılır gibi olsa da bu enformel grup ve örgütlerdeki işçiler nihai olarak işçi sınıfının en önemli mücadele aracı olan sendikaların kendilerine güven verdiği anda yeniden mayasını oluşturacak, sınıf bilincinin tohumlarının atılacağı, kendinde sınıf olmak için hazırlık yaptığı bir yerde durmaktadırlar. Sorun işçi hareketinde ve sendikal örgütlenmede bu kesimlerin öneminin ne kadar anlaşılıp anlaşılmadığı ile ilgilidir. Umar ve dileriz ki, sendikal bürokrasi işçi sınıfının örgütlenmesini dumura uğratan tüm çabaları boşa çıkarır ve yeniden bu direngen çekirdek üzerinden kendisine alan açmaya çalışır. Ama, bütün bunlar için mutlaka sermaye cephesinin sosyal psikologlarının, örgüt psikologlarının, davranış bilimcilerinin ve benzerlerinin büyük saldırısını önce anlayıp, sonra boşa çıkarmaları gerekir.

Rus devriminin işçi hareketinin mayalandığı Sovyetler, işçi komiteleri, konseyler bu enformel grup ve örgütlenmelerinin önemini ortaya koymaktadır. Sorun, kapitalist düzen içinde yaşayıp yaşamamak ile doğrudan ilgili olduğu için, algı da farklı olmaktadır. Bütün enformel grup ve örgütler nihai olarak sermaye cephesinin iktidarı ve tahakkümüne karşı oldukları için kalelerini sıkı bir şekilde tahkim etmiş, sol saldırılara karşı bile sağlam durmuşlardır. Bu nedenle de emek tarihinin en görkemli mücadelesinin verildiği yerler olmuşlardır. Ne yazık değerleri hiç anlaşılmamıştır. Bu yazı ile yapılmak istenen de on yıllara sığın bu direnişin görkemini göstermektir. Ne kadar anlaşılacağı ise dünden kalan tarihle malul olmasa gerek.

12 Bu anlatı Ankara Üniversitesi, SBF Öğretim Üyesi Metin Özügürlü'nün bu konuya dair bir söyleşi nedeni ile dile getirdiği anılarına dayanmaktadır.

Sermaye cephesinin işçi sınıfını işçileştirmek için başvurduğu zora dayalı yöntemlerden bugün işçileri tek tek teslim alacak, onları kimliksizleştirecek, karaktersizleştirecek çok geri bir noktaya gelmiş bulunmaktayız. Şimdi, zaman, bu direngen enformel grup ve örgütlerin direnç felsefesini yeniden anlama zamanı ve bunu bir kaldıraç olarak kullanma zamanıdır.

